

DOI: 10.32347/2076-815x.2021.78.200-211

УДК 712.253

к.арх., професор **Єгоров Ю.П.**,
yuriiyegorov.zsea@gmail.com , ORCID: 0000-0002-1440-4028,
к.т.н., доцент **Фостащенко О.М.**,
zdia2017@gmail.com , ORCID: 0000-0003-4287-2838,
к.т.н., доцент **Савін В.О.**,
valeriisavin.zsea@gmail.com , ORCID: 0000-0001-5180-4189,
Архіпова К.К., faketrinkim@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9007-2264,
Запорізький національний університет,
к.філос.н., доцент **Захарова С.О.**,
arconzpr@meta.ua, ORCID 0000-0002-6952-2558,
Національний університет «Запорізька політехніка», м. Запоріжжя

ПРОБЛЕМИ РЕНОВАЦІЇ ПАРКІВ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

Обґрунтовано проблему реновації міських просторів у співвідношенні містоутворюючих зон (промислових, сельбищних і рекреаційних) і «човникової міграції» для урбанізованих міст України на прикладі реновації унікальних об'єктів міста Запоріжжя – заводських парків. Простежено розвиток паркових зон у зв'язку з розвитком міста. Визначено шляхи вирішення проблем реновації міських просторів у співвідношенні містоутворюючих зон. Представлено комплексну архітектурну концепцію ув'язки парково-рекреаційних зон, забудови центральної частини міста Запоріжжя і острова Хортиця.

Ключові слова: заводські парки; урбанізація міста; реновація; міський простір; рекреаційна зона; містоутворююча зона; човникова міграція; конструктивізм; периметральна забудова.

Постановка проблеми. Для урбанізованих міст України набирають актуальність питання порушення балансу промислових, сельбищних і рекреаційних зон. Ця проблема сьогодні притаманна й унікальному місту Запоріжжя, зважаючи на все більше загострення екологічної обстановки. Наприклад, період активної забудови та урбанізації міста супроводжувався влаштуванням заводських парків, назви яких залишаються практично незмінними – парк Металургів, парк ЗТЗ, парк Енергетиків та ін.

В останні десятиліття змінився баланс між містоутворюючими зонами. Якщо 60-70 років тому такі зони перебували в межах пішохідної доступності, то в даний час вони розділені відстанями 10-15 км і більше. Виникло явище, якому було надано назву «щоденна човникова міграція». Суть цього терміна

полягає в тому, що, наприклад, працівники заводу «Запоріжсталь» щодня мігрують з Хортицького та інших районів міста, що вважаються «спальними», на роботу і назад, додому. При цьому первісний сенс заводських парків втрачається, й вони перетворюються на міські.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи історичної взаємодії містобудівних систем при реновації парків викладені в працях Кисельова В.М. і Кисельової Г.В. [3]. Проаналізувавши історію виникнення та розвитку парків України, можна зробити висновок, що історичні парки є не лише витвором ландшафтного мистецтва, а й своєрідною ілюстрацією відповідних філософських поглядів ставлення людини до природи. Набуває особої важливості розробка міських програм по збереженню історичних парків.

Подальші дослідження в напрямку розвитку історичних парків дають можливість поліпшити не тільки екологію міст, а й створити умови сталого розвитку історичного середовища в сучасному урбанізованому просторі. Екологічні природні та антропогенні чинники взаємного впливу деталізовані у Н.А. Лекаревої та А.Ю. Заславської [2], які частково висвітлили проблему необхідності аналізу містобудівних проектів та прогнозування впливу природних і антропогенних факторів, а також взаємодії відповідних систем на територіях з міською забудовою, при її повільному розвитку та особливо при реконструкції та реновації.

Формулювання задачі дослідження. Визначення проблем реновації парків міста Запоріжжя та інженерних аспектів перетворення території парків, а також шляхів їх вирішення.

Методи дослідження. У дослідженні використано методи історичного аналізу, узагальнення, системного аналізу результатів архітектурного та технічного обстеження парків Запоріжжя, що дозволяють зробити висновки і сформулювати рекомендації щодо їх реставрації, ремонту, реконструкції та реновації.

Наукова новизна. Системно проаналізовано проблемні аспекти реновації міських парків різного типу на прикладі міста Запоріжжя, взаємної інтерференції природного ландшафту і штучної архітектури, взаємного впливу існуючої та нової архітектури, а також визначено шляхи вирішення визначених проблем при реновації.

Викладення основного матеріалу та результатів дослідження. Перш за все необхідно відзначити характерну особливість рекреаційних територій міста Запоріжжя, а саме: відносно мала та недостатня за чинними нормами проектування загальна площа парків та інших зелених зон компенсується наявністю острова Хортиця – національного заповідника, що є зеленою зоною, але й містить окремі рекреаційні зони, епізодичну забудову, в тому числі й

громадськими об'єктами історико-культурного призначення, автомобільні магістралі тощо. Цією обставиною можна частково виправдати недостатню увагу міської влади до змісту і розвитку нечисленних міських парків.

Доречно розширити екскурс в історичне минуле міста Запоріжжя. Ідея створити «місто-сад» на порогах Дніпра стала здійснюватися ще в 1935-1940 роках. Практично впроваджували тезу: «якщо робітник не йде в ліс, то ліс прийде до робітника». За короткий термін кам'яна архітектура наситилася зеленими насадженнями. Були висаджені сотні зрілих дерев з земляними комплексами, обгорнутими в мішковину. Деревя привозилися із зелених заповідників України. Зелені насадження вдало підкреслили новий архітектурний стиль – конструктивізм. Цей стиль, застосований не лише у комплексі споруд Дніпровської гідроелектростанції, а й в житловій забудові міського селища № 6 – Робітничого. Чіткі квартали периметральної забудови мали внутрішні озеленені дворики з басейнами і фонтанами. Тобто оазис був у кожному робочому дворі житлового мікрорайону.

Окрім нових внутрішньоквартальних зелених зон, міських і заводських парків активно експлуатувалася зелена рекреаційна зона острова Хортиця. Після робочої зміни працівники велетенських промислових підприємств доставлялися автобусами не в райони проживання, а в заводські бази відпочинку та профілакторії на острові Хортиці. Сьогодні статус заповідної зони острова, а також значно перетворена структура міста Запоріжжя не дозволяє використовувати природний комплекс Хортиці в колишньому обсязі.

На пост-індустріальному етапі розвитку міста Запоріжжя створювалися заводські парки, які фактично перетворилися на міські. Сьогодні часто благоустроєм і розвитком інфраструктури паркових зон займаються не підприємства, на балансу яких вони значилися в період розквіту промисловості, та навіть не органи міської влади, а спонсори і бізнес. Прикладом такого парку є колишній парк Запорізького трансформаторного заводу, нині – парк по вул. С. Синенка (стара назва – «Кремлівський», по колишній назві вулиці), яким опікується ТОВ «Проектно-будівельна компанія «Форт»». Генеральний план парку по вул. С. Синенка представлений на рис. 1.

Проектні проробки елементу вхідної групи головного входу в парк по вул. С. Синенка представлений на рис. 2. Також розроблений ситуаційний план парку по вул. С. Синенка із зонуванням у відповідності з розташуванням паркових елементів різного призначення.

У зв'язку з близькістю парку по вул. С. Синенка, розташованого на правому березі ріки Дніпро поблизу мостового переходу на острів Хортиця, комплексу Дніпровської гідроелектростанції та наявності паркових зон також на лівому березі Дніпра, розроблено архітектурну концепцію території, разом із

Рис. 1. Парк по вул. С. Синенка в м. Запоріжжя (генеральний план)

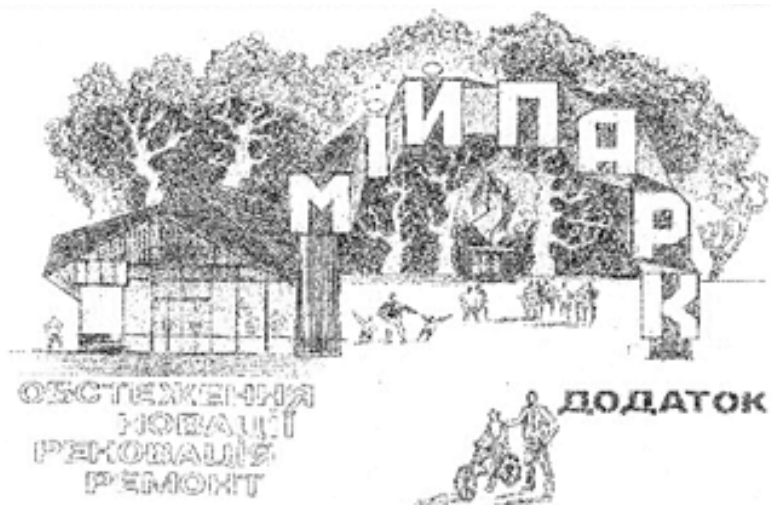

Рис. 2. Парк по вул. С. Синенка в м. Запоріжжя (вхідна група, проектна пропозиція)

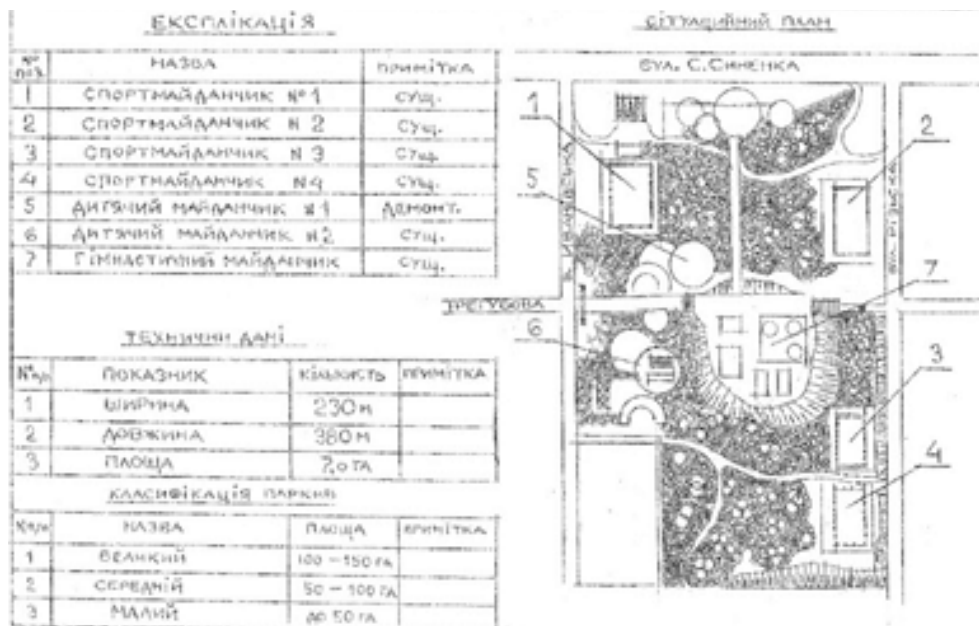

Рис. 3. Парк по вул. С. Синенка в м. Запоріжжя (ситуаційний план)

право- та лівобережною забудовою (рис. 4).

Слід особливо відзначити одну з складних проблем старих парків – фізичне і моральне старіння. Це відноситься не стільки до зелених насаджень, скільки до архітектури малих форм.

Рис. 4. Архітектурна концепція центральної території м. Запоріжжя (фрагмент)

У якості характерного прикладу можна розглянути архітектурні споруди дитячих містечок. Якщо сталеві конструкції атракціонів можна відремонтувати і через 30 років їх експлуатації, то морально вони втратять актуальність вже через 10 років. За цей період часу з'являться дитячі атракціони абсолютно нового типу, з сучасних матеріалів, цікавих форм тощо. Ця проблема ускладнюється відсутністю нормативних вимог щодо визначення оптимального співвідношення морального і фізичного зношення.

При архітектурному обстеженні парків виявлено не менш важливу проблему раціонального зонування їх території. Важко визначити, де закінчується регулярне планування і починається вільне. Генеральні плани паркових територій формувалися в міру надходження «планувального матеріалу». Це є також складним питанням реновації парків. Тенденції розвитку сучасних парків характеризуються їх специфікою. Якщо парк не має універсального характеру, то в ньому переважає одна з основних функцій:

- спортивно-змагальна;
- ігрова, розважальна;
- видовищно-показова;
- оздоровча.

З огляду на поступове насичення генерального плану парків різними

зонами, вони стають універсальними. При реновації парків міста необхідно також вирішувати проблему ефективного використання рельєфу території. Слід зазначити, що традиційне вертикальне планування «під бульдозер» знищує красу природного рельєфу. Нові штучні архітектурні рішення, навпаки, можуть підкреслити складну схему вертикальних акцентів (сходи, пандуси, підпірні стінки, амфітеатри та ін.). Якщо такого природного рельєфу парку немає, то його створюють спеціально. Архітектори пропонують насипні подіуми для дерев, зрізання ґрунту, альпійські горки, штучні озера та ін. (рис. 5).

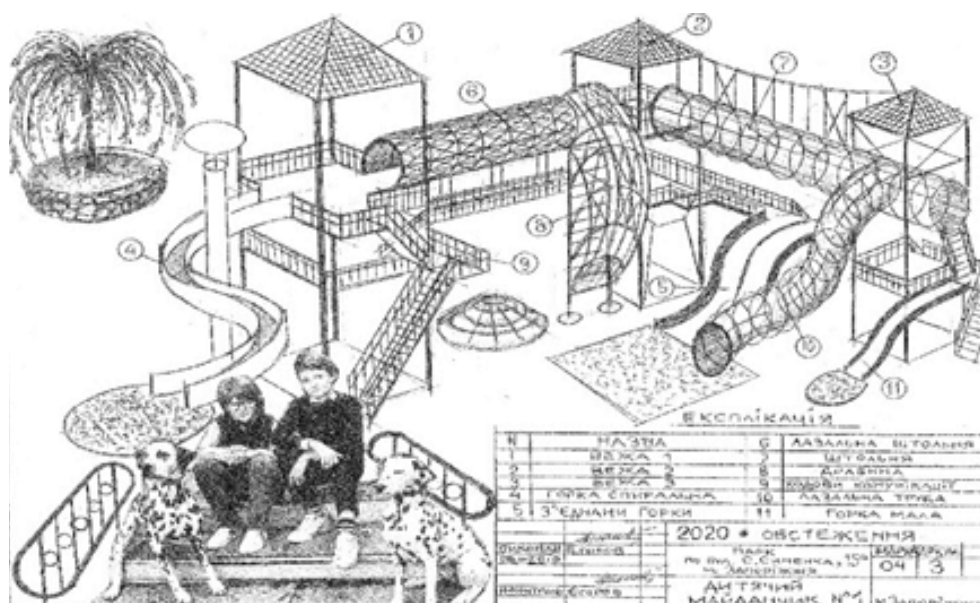

Рис. 5. Приклад паркового дитячого містечка

При обстеженні ряду парків визначено, що майже в кожному з них існують проблеми інженерного благоустрою. Непомітні мережі поливального та питного водопостачання, а також систем водовідведення, перш за все зливної каналізації, мають бути ув'язані з парковими доріжками і майданчиками різного призначення, а також півністю враховувати рельєф місцевості.

Системи енергопостачання також мають відповідати парковій специфіці. Живлення атракціонів має бути прокладене на безпечних відстанях і належним чином ізольоване. Системи освітлення парків має не тільки утилітарний характер – забезпечувати належне освітлення, але й дизайнерський – мати сучасний стильний вигляд. Без урахування сучасних нормативних вимог до інженерних комунікацій неможливо здійснити якісну реновацію парку.

Аналіз перспективних напрямків розвитку паркових зон Запоріжжя показав, що в місті слабо використовується акваторія Дніпра для створення штучних водойм і заток. Рекомендується більш широко використовувати природний комплекс у поєднанні зі існуючими та новими штучними об'єктами.

Елементи паркової архітектури малих форм представлено на рис. 6-8.

Рис. 6. Паркові «вісячі майданчики»

Рис. 7. Сучасна типова паркова архітектура: павільйон «Черепашка»

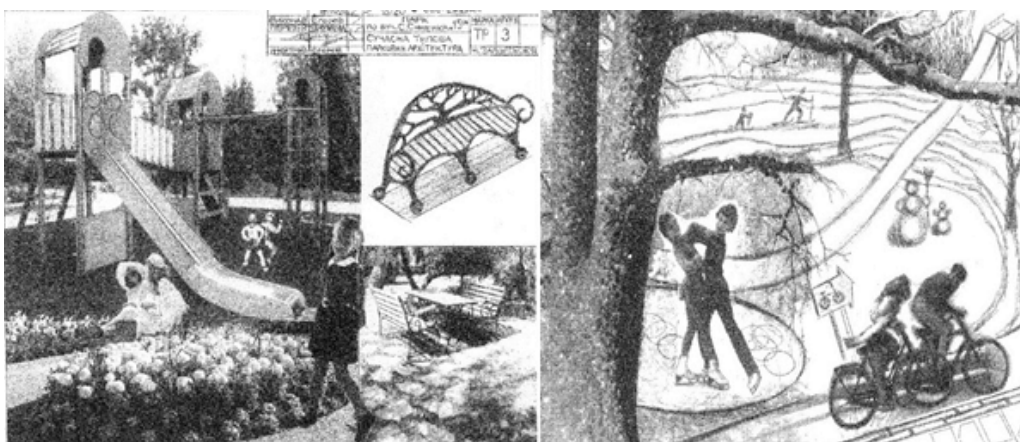

Рис. 8. Взаємна інтерференція природного ландшафту і штучної архітектури

Архітектурна панорама берегової лінії ріки Дніпро в межах центральної частини міста має бути насичена композиційної мережею штучних озер і проток, а також піщаними наливними островами. Загальний аналіз проблемних аспектів реновації парків Запоріжжя наведений в табл. 1.

Таблиця 1.

Аналіз проблем реновації парків Запоріжжя

№	Характер проблеми	Рекомендації щодо вирішення
1	Функціональний зміст парку	Наукові дослідження, проектні опрацювання
2	Моральне і фізичне старіння	Передбачення універсальних паркових споруд, їх своєчасна реновація
3	Будівництво парків на територіях зі складним рельєфом	Створення балансу штучного і природного рельєфу парків
4	Взаємний вплив природного ландшафту та паркової архітектури	Поєднання природних і архітектурних паркових елементів (ставки, водойми, альпійські гірки, спуски та ін.)
5	«Втома сприйняття» архітектури паркових об'єктів	Використання оригінальних рішень: «вісячі» дитячі містечка, споруди для сучасних видів спорту, розваги молоді та ін.
6	Втрата функції «зеленого оазису» внутрішніх дворів квартальної забудови	Відродження втраченої функції на сучасному технічному рівні
7	Порушення вимог до заповідної зони на острові Хортиця	Пошук оптимального поєднання природного комплексу, що охороняється, та штучної архітектури
8	Невтримування нормативних показників озеленення мікрорайонів міста	Використання схеми планування забудови типу «місто в місті» в комплексній взаємній ув'язці проблемних питань
9	Проблема комунікації інженерного благоустрою парків	Застосування нових рішень інженерного благоустрою території парків (біотуалети, тимчасові комунікації та ін.), своєчасний ремонт і заміна систем електрифікації, водопостачання та каналізації тощо

Висновки та рекомендації щодо подальших досліджень. В результаті робіт з обстеження парків міста Запоріжжя можна зробити наступні висновки:

1. Парки міста Запоріжжя, що тривало експлуатуються, вимагають реноваційних змін, які повинні відповідати сучасним нормативним вимогам.

2. Функціональне призначення територій заповідної зони, що підлягають реновації, має бути ув'язане з рекреаційною унікальністю острова Хортиця, а площі самих територій – мінімізовані.

3. Специфіка міської забудови міста Запоріжжя дозволяє застосувати концепцію взаємного впливу природного ландшафту і штучної архітектури.

4. Сучасний стан архітектури міста дозволяє відновити втілення ідеї 80-річної давності «Зелений сад – в кожен житловий двір!».

Список використаних джерел

1. Обстеження технічного стану парку по вул. С. Синенко в Запоріжжі. Реноваційні пропозиції. Технічний звіт. Запоріжжя: ПП НВФ «Мій Будинок», 2020. 104 с.
2. Лекарева Н.А. Заславська А.Ю. Нове значення міських публічних просторів. Київ: Вісник, 2018.
3. Киселев В.М., Киселева Г.В. Історичні парки України. Від історії до сучасності: Bulletin of Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, 2020, no. 81, page 18-25.
4. Дьомін М.М. Управління розвитком містобудівних систем : монографія. Київ: Будівельник, 1991. 184 с.
5. Жирнов А.Д. Искусство паркостроения. Львов: Вища шк., 1977. 208 с.
6. Маевская В.Г., Гульчук Е.Н. Сохранение парков-памятников садово-парковой архитектуры. Строительство и архитектура. 1982. № 9. С. 12-14.
7. Попович С.Ю., Корінько О.М., Клименко Ю.О. Заповідне паркознавство. Тернопіль: Богдан, 2011. 320 с.
8. Клименко Ю.О. Еколого-біологічні основи відновлення старовинних парків Полісся та Лісостепу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра с.-г. наук : 06.03.01 – лісові культури та фітомеліорація. Львів, 2012. 32 с.
9. Вергунов А.П., Горохов В.А. Садово-парковые ансамбли Украины. URL: http://landscape.totalarch.com/russian_gardens/ukraine (дата звернення: 02.07.2021).
10. Вергунов А.П. Ландшафтное проектирование. Москва: Высшая школа, 1991. 237 с.
11. Горанов Т. Планиране и архитектура на назелените места. София: Техника, 1958. 455 с.
12. Вергунов А.П. Русские сады и парки. Москва: Наука, 1987. 418 с.
13. Антипов М.П. Старинные парки как особый вид охраняемых территорий. Вологда: Охраняемые территории, 1985. 47 с.
14. Клименко Ю.О. Старовинні парки України загальнодержавного значення. Тернопіль: Мандрівець, 1996. Ч. I. Полісся та лісостеп. 106 с.
15. Звітні матеріали Державного кадастру природно-заповідного фонду України станом на 01.01.2020. URL: <http://pzf.menr.gov.ua/> (дата звернення: 02.07.2021).
16. Вергунов А.П. Архитектурная композиция садов и парков. Москва: Стройиздат, 1980. 254 с.
17. Кузнецов С.І. Біоекологічні засади садово-паркового будівництва: минуле, сучасне, майбутнє. Інтродукція рослин, збереження та збагачення біорізноманіття в ботанічних садах і дендропарках : матеріали міжнародної наукової конференції. Київ: Фітосоціоцентр, 2010. С. 71-73.
18. Черкасов Г.Н. Лондон, Гамбург. Невикористані можливості архітектури. Academia: архітектура і будівництво. 2013. № 3.
19. Лекарева Н.А. Современные тенденции дизайн-реабилитации парков советского периода. Устойчивое развитие городской среды : сборник статей. Самара, 2016. С. 18-21.

20. Степанова М.А. Формирование ландшафтно-экологического каркаса (ЛЭК) городов. Наука, образование, общество: проблемы и перспективы развития : сборник научных трудов по материалам Международной научно-практической конференции. Тамбов, 2014. С. 137-139.

к.т.н., профессор **Егоров Ю. П.**,
к.т.н., доцент **Фостащенко О. М.**, к.т.н., доцент **Савин В.А.**, **Архипова К.К.**,
Запорожский национальный университет,
к.филос.н., доцент **Захарова С.А.**, Национальный университет
«Запорожская политехника», г. Запорожье

ПРОБЛЕМЫ РЕНОВАЦИИ ПАРКОВ ГОРОДА ЗАПОРОЖЬЯ

Обоснована проблема реновации городских пространств в соотношении градообразующих зон (промышленных, сельбищных и рекреационных) и «челночной миграции» для урбанизированных городов Украины на примере реновации уникальных объектов города Запорожья – заводских парков. Прослежено развитие парковых зон в связи с развитием города. Определены пути решения проблем реновации городских пространств в соотношении градообразующих зон. Представлена комплексная архитектурная концепция увязки парково-рекреационных зон, застройки центральной части города Запорожья и острова Хортица.

Ключевые слова: заводские парки; урбанизация города; реновация; городское пространство; рекреационная зона; градообразующая зона; челночная миграция; конструктивизм; периметральная застройка.

Ph.D., professor **Yurii Yehorov**, Ph.D.,
associate professor **Olena Fostashchenko**,
Ph.D., associate professor **Valerii Savin**, **Kateryna Arkhipova**,
Zaporizhzhia National University
Ph.D., associate professor **Svetlana Zakharova**,
National University «Zaporizhzhia Polytechnic», Zaporizhzhia

PROBLEMS OF PARKS' RENOVATION IN ZAPORIZHZHIA

The problem of renovation of urban spaces in the ratio of city-forming zones (industrial, rural and recreational) and «shuttle migration» for urbanized cities of Ukraine is substantiated on the example of renovation of unique objects of Zaporizhzhia city – factory parks. The development of park zones in connection with

the development of the city is traced. A survey of a few parks revealed that in almost every park there are problems of engineering improvement. Inconspicuous irrigation and drinking water supply networks, as well as waste water systems, especially drainage, should be connected to park paths and areas for various purposes, as well as fully take into account the terrain. Power supply systems must also meet the specifics of the park. Amusement rides must be kept at safe distances from crowded places and properly insulated. Park lighting systems are not only utilitarian in nature to provide adequate lighting, but also design to have a modern stylish look. The analysis of perspective directions of development of park zones of Zaporizhzhia has shown that in the city the water area of the Dnipro river is weakly used for creation of artificial reservoirs, channels, bays. It is recommended to use this natural complex more widely in combination with artificial existing and new architectural objects. The architectural panorama of the shoreline of the Dnipro river within the central part of the city should be saturated with a compositional network of artificial lakes and straits, as well as sandy alluvial islands. The ways of solving the problems of renovation of urban spaces in the ratio of city-forming zones are determined. The complex architectural concept of connection of park and recreational zones, development of the central part of Zaporizhzhia city and the Khortytsia island is presented.

Keywords: factory parks; city urbanization; renovation; urban space; recreational area; city-forming zone; shuttle migration; constructivism; perimeter development.

REFERENCES

1. Inspection of the technical condition of the park on the street S. Sinenko Street in Zaporizhzhia. Renovation proposals. Technical report. PE SPF «My House», 2020. 104 p. {in Ukrainian}
2. Lekareva N.A., Zaslavska A.Yu. The new meaning of urban public spaces. Kyiv: Vestnik, 2018. {in Ukrainian}
3. Kiselev V.M., Kiseleva G.V. Historical parks of Ukraine. From history to the present : Bulletin of Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture. 2020. Issue 81. P. 18-25. {in Ukrainian}
4. Diomin M.M. Management of development of town-planning systems : monography. Kyiv: Budivelnyk, 1991. 184 p. {in Ukrainian}
5. Zhirnov A.D. The art of park construction. Lviv: Higher School, 1977. 208 p. {in Ukrainian}
6. Maevskaia V.G., Gulchuk E.N. Preservation of parks-monuments of garden and park architecture. Construction and architecture. 1982. № 9. P. 12-14. {in Russian}

7. Popovich S.Y., Korinko O.M., Klimenko Y.O. Reserved park science. Ternopil: Bogdan, 2011. 320 p. {in Ukrainian}
8. Klimenko Yu.O. Ecological and biological bases of restoration of ancient parks of Polissya and Forest-steppe: authoref. dis. for science degree of D.Sc.: 06.03.01 – forest crops and phytomelioration. Lviv, 2012. 32 p. {in Ukrainian}
9. Vergunov A.P., Gorokhov V.A. Landscape ensembles of Ukraine. URL: http://landscape.totalarch.com/russian_gardens/ukraine (access date: 02.07.2021). {in Ukrainian}
10. Vergunov A.P. Landscape design. Moscow: Higher school, 1991. 237 p. {in Russian}
11. Goranov T. Planning and architecture of settlements. Sofia: Tehnika, 1958. 455 p. {in Russian}
12. Vergunov A.P. Russian gardens and parks. Moscow: Nauka, 1987. 418 p. {in Russian}
13. Antipov M.P. Ancient parks as a special kind of protected areas. Vologda: Protected areas, 1985. 47 p. {in Russian}
14. Klimenko Yu.O. Ancient parks of Ukraine of national importance. Ternopil: Mandrivets, 1996. Part I. Polissya and Forest-Steppe. 106 p. {in Ukrainian}
15. Reporting materials of the State Cadastre of the Nature Reserve Fund of Ukraine on 01.01.2020. URL: <http://pzf.menr.gov.ua/> (access date 02.07.2021). {in Ukrainian}
16. Vergunov A.P. Architectural composition of gardens and parks. Moscow: Sroyizdat, 1980. 254 p. {in Russian}
17. Kuznetsov S.I. Bioecological principles of garden and park construction: past, present, future. Introduction of plants, conservation and enrichment of biodiversity in botanical gardens and arboretums : materials of international scientific conference. Kyiv: Phytosocial Center, 2010. P. 71-73. {in Ukrainian}
18. Cherkasov G.N. London, Hamburg. Unused architectural features. Academy: architecture and construction. 2013. № 3. {in Ukrainian}
19. Lekareva N.A. Modern tendencies of design rehabilitation of parks of the Soviet period. Sustainable development of the urban environment : a collection of articles. Samara, 2016. P. 18-21. {in Russian}
20. Stepanova M.A. Formation of the landscape-ecological framework (LEK) of cities. Science, education, society: problems and prospects of development : a collection of scientific works on the materials of the International scientific-practical conference. Tambov, 2014. P. 137-139. {in Russian}